

Pri tako raznovrstnih in številnih besedilih, kot jih poznamo danes, je pri vsakem gradivu za vsako slovarsko delo potrebno povedati, kaj je v gradivu zajeto in česa ni. V vsakem obdobju postavljajo besedila pred zbiralcem gradiva posebna vprašanja, ki jih mora zbiralec raziskati in jih za gradivo na primeren način prikazati. V načelih mora vsaj omeniti, kako je v gradivu taka posebnost rešena. Sedaj je na primer aktualno vprašanje, kako zajeti tujejezične vstavke v besedilih, zlasti, če niso pojasnjeni. Danes je veliko takih uporab, ki jih velikokrat povprečni bralec ali poslušalec ne razume natančno. Tako je že besedilo nekako invalidno dostopno.

Ko uporabljam gradiva, kolikor so prosto dostopna, kot gradivo za pomenko in stilno analizo posameznih besed, se večkrat vprašam, ali je izpis dovolj uravnotežen, da bi lahko bil kolikor toliko objektivni. Močno je zastopano časopisje. Tu je internacionalizacija jezika zelo močna. Zelo pa pogrešam podatke iz boljšega leposlovja in boljše publicistike. Premalo je spremljanja boljšega prevajanja. Veliko pa je izpisov iz obrobni žanrov. Korpusi so velikokrat preveč enostranski. Zato je kljub visokim številkam kaka lastnost jezika slabo upoštevana. Nič ni hudega, če se tega dejstva vsi uporabniki zavedajo, slabo je to, če kdo svoj korpus kljub nepopolnosti proglašja za zadostnega.

Za slovarsko gradivo je zanimivo vse, kar kaže resnico o jeziku. Če se kak trend pretirano izpisuje, drugo pa zanemarja, je že slabost. Tista dela, ki kažejo samostojen razvoj jezika, pa naj gre za leposlovno, strokovno, publicistično, novinarsko, humoristično, prevodno besedilo, mora priti bolj do izraza v gradivih kot zgolj stopicanje na šablonskih poteh. Pri razvijanju našega knjižnega jezika moramo nekako upoštevati tradicijo razvoja našega knjižnega jezika od protestantskih piscev naprej, drugače bomo zašli v razne težave. Jezikovni ustvarjalci, ki odkrivajo razvojne možnosti slovenščine za nove naloge, morajo dobiti primerno mesto tudi v novih gradivih za nove slovarje. V razpravah o gradivu pogrešam več razmišljanja in zagovarjanja pri odločitvah in iskanjih najboljših možnosti.

France Novak

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU, Ljubljana

O VLOGI SLOVENŠČINE KOT JEZIKU ZNANOSTI (Prispevek k diskusiji)

O slovenščini kot jeziku znanosti in univerzitetnega izobraževanja je lani in letos potekala zelo intenzivna diskusija. Na univerzah so se namreč okrepile težnje, da je treba čim več programov izvajati v angleščini, češ da je to jezik znanosti, s katerim bomo na naše univerze privabili več tujih študentov

kot doslej. V zvezi s kriteriji, kdaj in kako uvajati angleščino, pa je zavladala popolna zmeda. Ta zmeda z nejasnimi cilji je bila toliko bolj žalostna, ker se je v nji izkazalo, da se za pavšalno rabo angleščine na vseh nivojih zavzemajo tudi slovenski rektorji, in to brez posvetovanja s slovenistično stroko. Kadar pa se je stroka – in celo jezikoslovna znanost! – v zvezi s tem oglasila, je bila označevana kot »preveč prestrašena« in »domačijska«.

V javnosti je potekala široka in burna razprava o novi podobi Zakona o visokem šolstvu, v katerem je v 12. členu opredeljena tudi raba slovenščine na slovenskih univerzah. Ta člen po mnenju mnogih premalo natančno določa, da je lahko jezik poučevanja na slovenskih univerzah predvsem slovenski. Obenem smo bili soočeni z mnenjem slovenske Rektorske konference, ki je želela pod krinko »internacionalizacije« uzakoniti rabo tujih jezikov pri izvajanju visokošolskih študijskih programov. Seveda si pri tem ni prizadevala, da bi pri nas predavanja potekala v nemščini, italijanščini, francoščini, ruščini, poljščini ..., temveč je šlo za samoumevno favorizacijo angleščine v razmerju do drugih jezikov. Na to je opozorilo Slavistično društvo Slovenije, na to so opozarjali jezikoslovci, npr. Marko Jesenšek na Seminarju slovenskega jezika, literature in kulture (Ljubljana: FF, 2014, str.: 42–49), pa tudi ugledni člani SAZU na Posvetu o slovenščini v visokem šolstvu in znanosti (6. 3. 2013), o tem so potekale razprave (npr. na FF UM). Opozarjali smo, da je slovenski jezik ustavna kategorija in da mora tudi Zakon o visokem šolstvu to dosledno spoštovati. Zapisali smo, da odločitev glede rabe slovenščine ne sme biti prepuščena posameznim univerzam, rektorjem ali rektorskim konferencam, statutom itd. Tudi sama sem zapisala, da je slovenščina naša materinščina, obenem pa da je to naš državni jezik, jezik nacionalne identitete, morala pa bi biti tudi jezik nacionalnega ponosa in samozavesti.

Slovenščina seveda ni le naš pogovorni jezik, temveč tudi razviti jezik znanosti in umetnosti, za katerega je trajalo stoletja, da se je lahko polno uveljavil. Danes, v sodobnosti, imamo torej razviti umetnost in znanost v slovenščini, ki pa ju moramo prevajati v druge jezike, ne pa je začeti ustvarjati v tujih jezikih. Univerza z vsemi svojimi študijskimi programi tako na dodiplomskem kakor na podiplomskem študiju pa seveda ni le porabnica slovenskega znanstvenega jezika, temveč tudi njegova nadvse pomembna soustvarjalka. Preprosto povedano: Če bomo slovenščino nehali uporabljati kot jezik znanosti, se ta jezik tudi ne bo več razvijal in bo počasi bo celo zakrnel; postal bo ohlapen in brez žive izrazne, kreativne moči.

O tem, kar sem zapisala, pričajo številni dogodki, ki sem jim bila v zadnjem času priča. Na osrednjem slovenskem zboru slovenskih raziskovalcev in znanstvenikov v Ljubljani (v hotelu Mons, 2013), kjer je bila predstavljena nova raziskovalna strategija Evrope, so nastopili trije visoki predstavniki Evropske zveze. Vsi so predavali v angleščini, vsi tudi brez prevajanja v slovenščino. Za njimi je nastopil tudi mladi slovenski znanstvenik, ki je zaposlen v Bruslju (mimogrede: je sin slovenskega pisatelja, ves svoj dodiplomski študij pa je opravil na slovenski, to je ljubljanski univerzi). V svojem uvodnem nagovoru se je številni slovenski publikli – sredi Ljubljane! – opravičil, da bo predaval

v slovenščini, ker da tega jezika ni več vaje, saj v Bruslju govori le »evroangleščino«. Jezik znanosti, je še povedal slovenski znanstvenik, je zdaj namreč le še angleščina. To pa je le en primer. Prepričana sem, da se vsakdo od vas spominja vsaj kakega simpozija na domači univerzi ali v širšem slovenskem okolju, ki se je od začetka do konca odvijal le v angleščini, brez prevajanja, ki bi bilo vsaj pri izvlečkih referatov nujno in spodobno. Številni naši znanstveniki so na to naraščajoče in samoumevno vsiljevanje angleščine opozarjali, pisali članke, dokazovali, da je to škodljivo (gl npr. zbornik Sonje Starc z Univerze na Primorskem), a zdi se, da doslej zaman. Sama sem si še pred nedavnim dopisovala z rektorjem mariborske univerze, ki je v svojem pozdravnem nagovoru na mednarodni poletni šoli v Mariboru udeležence, ki so prišli k nam tudi zato, da se naučijo slovenščine, pozdravil le v angleščini, niti besede pa ni spregovoril po slovensko. Prav tako sem opazila, da ima svoj predstaviteni življenjepis na spletni strani univerze, ki je slovenska javna univerza, objavljen le v angleščini. Po mojem bi ga moral imeti objavljenega tudi v slovenščini, in to najprej v slovenščini ter šele nato v angleščini, saj je slovenščina naš državni jezik. S tem pa bi upošteval tudi dejstvo, da so vsi jeziki EZ enakopravni ter da na tak način izražamo zlasti spoštovanje do materinščine. Toda kadarkoli sem zoper tako pretirano, klečeplazno rabo angleščine, protestirala, so mi odvrnili, da slovenščina pač »še ni tako ogrožena« ter da tako delajo tudi drugje po svetu ...

Ker pa sem po tem drugem svetu nekaj malega potovala tudi sama, saj sem živela in tudi predavala v tujini, vem, da temu ni tako. Če hoče študent študirati na nemški univerzi, mora najprej opraviti izpit iz nemškega jezika. Ali pa predložiti mednarodno veljavno potrdilo o znanju nemškega jezika (npr. Goethejevega inštituta); za doktorski študij se ponekod zahteva tudi znanje jezika na nivoju C1 ali C2. Prav tako je npr. v Španiji. Prav tako je v Avstriji; če navedem le nekaj držav iz naše ne tako oddaljene tujine. In res je tudi naslednje: Če želi habilitirani profesor konkurirati za profesorsko mesto na tuji univerzi npr. v Avstriji ali Nemčiji, mora odlično obvladati nemško. Angleščina (ali kak drug jezik, npr. ruščina ali francoščina) je pri tem šele na drugem mestu. Znanje državnega jezika je povsod na prvem mestu – in predstavlja bistveni pogoj za zasedbo delovnega mesta.

Kaj bi se lahko iz tega naučili? Vsaj to, da od slovenskega profesorja na slovenski javni univerzi pričakujemo odlično znanje slovenščine. – Toda ne, pri nas slišimo iz ust profesorjev zlasti na tehniških in naravoslovnih smereh, da se slovensko ne znajo več izražati, ker predavajo in tudi pišejo znanstvene članke le še v angleščini! Pri tem jih zelo podpira tudi razvpito slovensko vrednotenje znanstvenih rezultatov pri ARRS, ki objave v tujih znanstvenih revijah, največkrat v angleščini, ocenjuje z večjim številom točk kakor objave v domačih znanstvenih revijah in pri domačih znanstvenih založbah.

Pa naj še kdo reče, da slovenščina »še ni tako ogrožena«. In kdaj potemtakem bo dovolj ogrožena, da se bomo tega končno v polni meri zavedli?! Ko bomo slovensko lahko govorili le še doma, na dvorišču in ob domačem ognjišču, v univerzitetnih predavalnicah ter političnih salonih pa bomo med seboj občevali le še angleško?

S svojimi zapisi sem doslej opozarjala na to, da takega poniževanja slovenščine, kakršnemu smo priča v najnovejšem času, v vsej zgodovini še nismo doživeli, zlasti ker si slovenščine še nikoli nismo ukinjali kar sami. Tragično pri tem pa je seveda tudi to, da si za ukinjanje znanstvene slovenščine ne prizadevajo ljudje z obrobja, neki neuki posamezniki z ulice ali s ceste, temveč da je to nasilna in neprikrita želja nekaterih, ki naj bi veljali za vrhove slovenske inteligence. Če bodo njihove težnje zmagale, bomo postali tujci v hiši domačinov, sem zapisala v Delu, 17. 12. 2013.

Toda če bi ti univerzitetniki poznali kulturno zgodovino Slovencev, bi vedeli, da ravnajo hudo narobe. Slovenski pisatelj Florjan Lipuš je v svojem zadnjem delu Poizvedovanje za imenom zapisal, da je bila slovenščina v zgodovini jezik, zaradi katerega so nas zmerjali in topli. Zapisal je, da je slovenščina praznično oblačilo naroda. In če se v to praznično oblačilo ne bodo več ogrinjali tisti, opozarja pisatelj, ki so bistri, globljih spoznanj in miselnih krivulj sposobni, bo naš jezik izumrl.

Takih misli pa so tudi številni znanstveniki in umetniki, člani Slovenske akademije znanosti. Naj navedem le nekaj njihovih misli z omenjenega posveta v marcu 2013, objavljene v zborniku Razprave/ Dissertationes XXII, SAZU Ljubljana, 2014:

Neumnost, piše pisatelj in Prešernov nagrajenec za literaturo Saša Vuga, sama po sebi še ni nevarna; nevarna je, kadar jo ustoličimo. In še: »Vsak, ki nas je hotel uničiti, je najprvo uničeval našo besedo. /.../ Dobro so vedeli: Iztrgati je treba besedo – zakaj s tem iztrgaš srce.« (Razprave SAZU XXII, 2014: 37)

Marko Snoj je zapisal, da jezik seveda ni samo komunikacijsko sredstvo, temveč da je to ogledalo mišljenja. Opozoril je na to, da je tisti, ki se izraža v tujem jeziku, avtomatično v podrejenem položaju v primerjavi s tistimi, ki so naravni govorci. Če pa o strokovnih rečeh ne bomo več govorili in pisali slovensko, slovenščine ne bomo mogli več uporabljati niti na poljudni ravni. Taka raba vodi v razkroj jezika. Nadalje je zapisal: »Dalje se moramo vprašati, kakšna bi bila angleščina, ki bi se začela množično uporabljati na Slovenskem. Izkušnje narodov, ki so tak korak storili v preteklosti, nas učijo, da bi bil to jezik z angleškim besedjem, poenostavljeno slovnico in močnim substratnim vplivom slovenščine. Bila bi torej lingva franka, ki bi ob zamiranju slovenščine prehajala v kreolski jezik. Bila bi to, kar je neuradno edini uradni jezik Evropske unije: slaba angleščina.« (Razprave SAZU XXII, 2014: 14)

O jeziku je razmišljal akademik Peter Gosar, fizik in matematik: »Materni jezik je za večino ljudi osnova za nemoten razvoj osebnosti in lastnega miselnega sveta. Redki lahko v tujem jeziku izrazijo svoja najgloblja občutja, fantazije, doživetja in predstave.«

In še: »Zapis doktorskih del v slovenskem jeziku ni izguba časa. Ne predstavljam si, da bi nekdo, ki ne zna napisati lepega in logično zgrajenega teksta v slovenščini, napisal ustrezen spodoben tekst v drugem jeziku.« (Razprave SAZU XXII, 2014: 19)

Akademik Matjaž Kmecl je v svojem razmišljanju opozoril, da je šele po drugi svetovni vojni na Slovenskem nastala kompletna univerza, malo kasneje pa

razvejano visoko šolstvo različnih specialnih področij: »Ne glede na delovanje različnih zveznih služb, predvsem vojske, v neslovenskem jeziku, se je zdelo, da je jezikovno vprašanje rešeno v smislu slovenščine kot aksioma v Sloveniji. Ni treba posebej poudarjati, vsaj mislim tako, da je kolektivna (samo)zavest o tem aksiomu sčasoma dosegla stopnjo ene temeljnih motivacij za državno osamosvajanje.« (Razprave SAZU XXII, 2014: 23)

In dalje: »Jezikovna etika je pač dandanes tudi sestavina civilizacije – parafraziramo po De Gaullu: jezik Evrope je jezik jezikov; različni jeziki prispevajo različna razmišljanja in z njimi rešitve; torej so rastišče ustvarjalnosti. Še posebej, ker ni »velikih« in »malih« jezikov, to je takih, ki jih govorijo velike ali pa majhne množice. Jezik je ne glede na število »uporabnikov« suveren v celoti, kar pomeni, da je zmožen vsakršne izrazitve, vseh filozofemov in (tehničnih) novotarij; ali pač je invaliden, manjvreden in nebogljen, ter ga, preprosto, ni. Vse drugo so, še enkrat več, izgovori in prišepetavanja komodnosti.« (Razprave SAZU XXII, 2014: 24)

Podobno so o slovenščini razmišljali Marko Jesenšek (na SSKJLIK, Ljubljana FF, 2014), v zborniku Slovenske akademije znanosti pa Niko Grafenauer, Tadej Bajd, Alojz Kralj, Jože Maček, Janez Orešnik, Boris Paternu, Miha Tišler, Jože Trontelj, Kajetan Gantar, Mitja Zupančič in Janko Kos.

Silvija Borovnik

Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru

SLOVESNOST OB 20-LETNICI PLETERŠNIKOVEGA MUZEJA V PIŠECAH 2. OKTOBRA 2014

(Gradivo za okroglo mizo – Posvet o slovenščini
v visokem šolstvu in znanosti, dvorana SAZU, 6. 3. 2013)

Stališča sodelujočih na posvetu je mogoče strniti v naslednjih nekaj poudarkov in tako premostiti neuskkljenost med politiko razvoja na področju znanosti in univerzitetnega razvoja in univerzitetnega izobraževanja na prvi ter jezikovno politiko na drugi strani:

- slovenščina ima na slovenskih univerzah mesto dominantnega jezika;
- tujim študentom se ponudi čim več študijskega gradiva v angleščini (prevodi skript, učbenikov), konzultacije z njimi potekajo v angleščini;
- določiti je treba obvezni del izvajanja visokošolskih programov (različno za naravoslovje, medicino, tehniko, družboslovje in humanistiko) v slovenskem jeziku in ne v celoti prepustiti univerzam;
- na ravni doktorskega študija se univerzam prepusti avtonomna jezikovna politika; pravica doktoranda je, da svojo disertacijo napiše v slovenščini.